

Citation:

Jankowiak, L. A. (2019). Trwałość synonimii w polskiej terminologii medycznej przełomu XIX i XX wieku. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, 54. <https://doi.org/10.11649/sfps.1727>

Lucyna Agnieszka Jankowiak
(Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk, Warszawa)

Trwałość synonimii w polskiej terminologii medycznej przełomu XIX i XX wieku

1. W badaniach nad terminologią różnych dziedzin wiedzy i nauki zwykle bardzo mało miejsca poświęca się analizie synonimii. Obok polisemii wymienia się ją głównie jako wadę dojrzałego lub cechę kształtującego się systemu terminologicznego (np. Musiołek–Choiński, 1987; Ostaszewska, 1996; Steczko, 2002), wyrazu jego nieuporządkowania (Starzec, 1984). Zarówno współcześnie, jak i w przeszłości postuluje się i postulowało likwidację synonimii, bo uznaje się ją – z punktu widzenia systemu terminologicznego – za zjawisko niekorzystne. Mimo licznych postulatów, synonimii z różnych terminologii nie udaje się wyeliminować. Wydaje się, że synonimia jest cechą stałą (Dauksza-Krupińska, 1988; Jankowiak, 2015c) – ewentualnie o różnym nasileniu (w zależności od okresu rozwoju terminologii) (np. Ostaszewska, 1996). I dopóki będzie się rozwijała dana dziedzina nauki, będą pojawiały się nowe desygnaty i w związku z tym potrzeba ich nazwania, dopóty problem synonimii (przynajmniej potencjalnie) będzie istniał. Zawsze więc będzie niebezpieczeństwo różnego sposobu nazywania tego samego zjawiska albo przynajmniej skrócenia zbyt długiego terminu (Jankowiak, 2015c).

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 3.0 PL License (creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/), which permits redistribution, commercial and non-commercial, provided that the article is properly cited. © The Author(s) 2019.

Publisher: Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences
[Wydawca: Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk]

Można przypuszczać, że tworząc nową terminologię, synonimii można uniknąć, przy założeniu (świadomości), że nie powinna ona występować w systemie terminologicznym. Rzadko jednak znaleźć można przykłady terminologii tworzonych w takich niemal „laboratoryjnych” warunkach. W historii polskiej terminologii medycznej takie warunki wystąpiły pod koniec XIX w. Po długich dyskusjach od początku wieku na temat tego, jak powinna wyglądać polska terminologia medyczna, których efektem było: 1) stworzenie dwóch typów poglądów reprezentowanych przez tzw. szkołę krakowską (nastawioną głównie na dawne i rodzime nazwy) oraz tzw. szkołę warszawską (zwolenniczkę umiędzynarodowienia terminologii) oraz 2) wydawanie przez ich przedstawicieli słowników medycznych obcojęzyczno-polskich, postanowiono – w dużym uproszczeniu rzecz ujmując – stworzyć słownik z polską terminologią medyczną, która powinna obowiązywać po odzyskaniu przez Polskę niepodległości (Jankowiak, 2015c). Ostatecznie w 1881 roku w Krakowie wydano *Słownik terminologii lekarskiej polskiej* (dalej: S 1881). Jego twórcami byli przede wszystkim krakowscy lekarze (Stanisław Janikowski, Józef Oettinger i Aleksander Kremer), konsultujący się z lekarzami warszawskimi i poznańskimi. Powstał więc leksykon będący nie zapisem stanu (obowiązującego, zastanego) polskiej terminologii medycznej w drugiej połowie XIX w., ale propozycją tego, jak powinna w przyszłości wyglądać polska terminologia medyczna. Wziąwszy pod uwagę te założenia, można by przypuszczać, że w S 1881 znalazła się „terminologia idealna”, a więc m.in. pozbawiona synonimii i polisemii¹.

W 1905 roku powstał w środowisku krakowskim kolejny leksykon – *Słownik lekarski polski* Tadeusza Browicza, Stanisława Ciechanowskiego, Stanisława Domańskiego i Leona Kryńskiego (dalej: S 1905) – co było spowodowane m.in. koniecznością uzupełnienia S 1881 o nowe nazwy w związku z dynamicznym rozwojem medycyny tego okresu. Słownik ten oparto na podobnych założeniach jak S 1881.

Oba słowniki to dwuczęściowe leksykony przekładowe. W pierwszej części gromadzą hasła obcojęzyczne (głównie łac., niem., fr.) z polskimi odpowiednikami (od jednego do nawet kilku). W następnej części są – tylko niektóre – polskie hasła z różnymi (pojedynczymi) odpowiednikami obcymi². Istotne jest, że w części pierwszej materiał polski pod hasłami obcymi uporządkowany

¹ Dokładny opis słownika np. Jankowiak, 2015c.

² S 1881: cz. 1: ok. 20 tysięcy haseł obcojęzycznych z polskimi odpowiednikami, cz. 2: ok. 9 tysięcy wyrazów polskich z (pojedynczymi) odpowiednikami obcymi; S 1905: cz. 1:

jest według zasady – wyłożonej we wstępie S 1881 – od najlepszego terminu (nazywam go *idealnym terminem* [Jankowiak, 2015a, 2015b, 2018]) do najmniej polecanego, np. *Febris intermittens quotidiana* (I/134b): *zimnica codzienna*, *zimnica powszednia*. Oczywiście dotyczy to sytuacji, gdy przy hasle obcojęzycznym znalazł się więcej niż jeden polski termin.

2. Fakt podobnych założeń wyżej wymienionych słowników i okres 24 lat między ich wydaniem pozwala – moim zdaniem – badać zmiany w polskiej terminologii medycznej, zwłaszcza zmiany synonimii, co będzie przedmiotem niniejszego artykułu.

Dotychczasowe badania nad synonimią w polskiej terminologii medycznej na materiale S 1881 pokazały, że to zjawisko jest w niej obecne na znaczną skalę – 38,1% (Jankowiak, 2015c). Materiał z pierwszej części każdego ze słowników już na pierwszy rzut oka pozwala stwierdzić, że – mimo założeń – ich autorom nie udało się wyeliminować synonimii i pod wieloma hasłami obcojęzycznymi znalazły się (różnej długości) szeregi polskich terminów.

To pierwsze ważne stwierdzenie wymaga jeszcze uściśleń. Podstawą analizy będzie 940 szeregów synonimicznych³ nazywających szeroko rozumiane choroby (tj. choroby, stany chorobowe i objawy chorób), wyekscerpowanych z części pierwszej S 1881⁴. Z tych 940 ciągów z S 1881 w leksykonie z 1905 roku odnotowano 703 szeregi, tj. 74,8%. Stopień zachowania synonimii jest więc znaczny. To niekorzystne zjawisko zostało więc wyeliminowane na niewielką skalę (25,2%).

Dokładne porównanie wyżej wymienionych 703 ciągów pokazuje jednak, że w zakresie synonimii nastąpiła nie tylko zmiana ilościowa – w szeregach synonimicznych zaszły także zmiany jakościowe. Zachowane 703 ciągi synonimiczne dzielą się wyraźnie na dwie grupy o podobnej liczbie przykładów. Pierwsza grupa to 320 szeregów (45,5%) identycznych w obu słownikach. Na drugą grupę, liczącą 383 ciągi (54,5%), składają się szeregi różniące się

ok. 36 tysięcy hasel obcojęzycznych z polskimi odpowiednikami, cz. 2: ok. 12 tysięcy hasel polskich z (pojedynczymi) odpowiednikami obcymi.

³ Wymiennie używam określeń: *szereg (synonimiczny)*, *ciąg (synonimiczny)*.

⁴ Materiał ten był również podstawą charakterystyki synonimii w polskiej terminologii medycznej 2. poł. XIX w. w książce Jankowiak, 2015c. Tam też znalazły się: 1) uwagi o problemach z ekscerpcją materiału (Jankowiak, 2015c, ss. 103–121), w tym powtarzających się hasel polskich; oraz 2) cały materiał leksykalny z S 1881 wraz z informacją o dalszych poświadczeniach w S 1905 (Jankowiak, 2015c, ss. 281–371); stąd w niniejszym artykule rezygnuję z podawania lokalizacji przykładów w S 1881 i S 1905.

w obu słownikach pod różnymi względami: liczby terminów, ich kolejności w szeregu oraz jakości terminów.

Identyczne szeregi w S 1881 i S 1905	Różne szeregi w S 1881 i S 1905	Razem
320	383	703
45,5%	54,5%	100%

W 320 szeregach (o różnej liczbie synonimów i różnej budowie terminów) w ciągu 24 lat nie zaszły żadne zmiany liczbowe czy jakościowe, np.

bredzenie niezupełne, półbredzenie

*miednica zmiękczała, miednica zmieniona wskutek rozmiękczenia kości
półpasiec, pasówka*

ćmienie w oczach, mroczenie, zamroczenie

kurza pierś, klatka piersiowa ptasia, klatka piersiowa łódkowata

zapalenie stawów dnawe, zapalenie stawów moczanowe, dna

gniecenie, ciśnienie, ucisk, parcie

*zachcenie, zachcianka niezwykłego pokarmu, przewrotne łaknienie, wyrodne
łaknienie*

*choroba długotrwała, choroba przeciągła, choroba przewłoczna, choroba
przewlekła, choroba uporczywa*

niedogoda, niechęć, niesmak, niedogodność, nieukontentowanie⁵.

Druga, nieco liczniejsza grupa zachowanych ciągów (383; 54,5%), nie jest już tak jednolita i można w niej wydzielić mniejsze zespoły, w których są różnice w składzie szeregów.

I	II	III	Razem
229	78	76	383

⁵ Identyczność 320 szeregów z obu słowników dotyczy składu terminów. Na niewielką skalę różnią się w S 1881 i S 1905 jedynie obecnością/nieobecnością kwalifikatorów chronologicznych przy terminach znajdujących się w szeregach na pierwszym miejscu, czyli *idealnych terminach*: oznaczających wyraz: a) przestarzały lub wyszły z użycia, np. S 1881: † *mocz mętny do bydłęcego podobny, mocz bydłęcy* – S 1905: *mocz mętny do bydłęcego podobny; mocz bydłęcy*; b) nowy, np. S 1881: **urazność, *ranliwość* – S 1905: *urazność, ranliwość*. Między ciągami w S 1881 i S 1905 są też różnice ortograficzne, wynikające ze zmian fonetycznych i ortograficznych, w zapisie terminów, np. S 1881: *mor, morowe powietrze* – S 1905: *mór, morowe powietrze*. S 1881: *osłupienie, katalepsyja* – S 1905: *osłupienie, katalepsyja*.

Najliczniejszy zespół przykładów to 229 ciągów synonimicznych, które mają identyczny *idealny termin* w S 1881 i S 1905, ale w obu słownikach dalszy skład szeregów synonimicznych jest inny. Różnice polegają tu przede wszystkim na różnej liczbie synonimów w ciągach.

Więcej synonimów w szeregu w S 1905	Mniej synonimów w szeregu w S 1905	Tyle samo synonimów w szeregu w S 1905	Razem
34	119	76	229

Pierwszy podzespół szeregów synonimicznych ma w S 1905 więcej terminów niż w S 1881 (34). Najczęściej ciąg w S 1905 (w porównaniu z S 1881) powiększa się o jedną nazwę (32). Liczba terminów zwiększa się głównie w szeregach, które w S 1881 były dwuelementowe, np.

S 1881: *cięża śródmięzszowa, cięża mięzszowa*

S 1905: *cięża śródmięzszowa, cięża mięzszowa, cięża śródścienna*

S 1881: *niedomoga nerwowa, niemoc nerwowa*

S 1905: *niedomoga nerwowa, niemoc nerwowa, neurastenia*

S 1881: *obawa, smutek*

S 1905: *obawa, smutek, przygnębienie*

S 1881: *obłąd łagodny, obłąd markocący*

S 1905: *obłąd łagodny, obłąd markocący, obłąd mrukliwy*

S 1881: *skręcenie, nadwichnięcie*

S 1905: *skręcenie, nadwichnięcie, wykręcenie,*

choć są i liczniejsze szeregi, np.

S 1881: *brak bólu, bezbolesność, nieczułość*

S 1905: *brak bólu, niebolesność, nieczułość, obojętność*

S 1881: *kał twardy, kał suchy, kał spieczony*

S 1905: *kał twardy, kał suchy, kał spieczony, bobki*

S 1881: *nałóg, zwyczaj, nawyknięcie*

S 1905: *nałóg, przyzwyczajenie, zwyczaj, nawyknięcie*

S 1881: *oczy łzawe, oczy łzawiące, oczy łzami zaszcze*

S 1905: *oczy łzawe, oczy łzawiące, oczy łzami zaszcze, oczy kaprawe*

S 1881: *nakłucie, kropka, znamię, piętno*

S 1905: *nakłucie, kropka, znamię, piętno; hist. otworek.*

Rzadkie są przykłady powiększenia ciągu synonimicznego o więcej niż jeden termin:

S 1881: *świadomość podwójna, świadomość zdwojona*

S 1905: *świadomość podwójna, świadomość zdwojona, zdwojenie osobowości, dwoistość osobowości.*

Zwiększanie liczby terminów w szeregu w S 1905 oznacza w omawianych 34 przykładach, że do szeregu z S 1881 nowy termin zostaje dołączony:

a) najczęściej na końcu szeregu (czyli na pozycji terminu najmniej polecanego przez autorów słownika) (25), np.

S 1881: *czerwioch, chwycioch*

S 1905: *zool. czerwioch, chwycioch, **przegródka***

S 1881: *niedomoga nerwowa, niemoc nerwowa*

S 1905: *niedomoga nerwowa, niemoc nerwowa, **neurastenia***

S 1881: *obłąd łagodny, obłąd markocący*

S 1905: *obłąd łagodny, obłąd markocący, **obłąd mrukliwy***

S 1881: *tętniak rozdzielający, tętniak międzywarstwowy*

S 1905: *tętniak rozdzielający, tętniak międzywarstwowy, **krwiak śródścienny tętnicy***

S 1881: *uraz, obrażenie, uszkodzenie*

S 1905: *uraz, obrażenie, uszkodzenie, **nadwężenie,***

b) na przedostatnim miejscu w ciągu (8), np.

S 1881: *drgawka, drgawki*

S 1905: *drgawka, (**drgnięcia kurczowe**)⁶, drgawki*

S 1881: *ospa wietrzna, ospówka*

S 1905: *ospa wietrzna, **ospica**, ospówka*

S 1881: *osutki żółtawe, żółtawiny*

S 1905: *osutki żółtawe, **wysypki żółtawe**, żółtawiny*

S 1881: *wysadzenie oka, oko wysadzone*

S 1905: *wysadzenie oka, **wytrzeszcz**, oko wysadzone*

S 1881: *wytwarzanie, wytwór*

S 1905: *patol. wytwarzanie, **wytworzenie**, wytwór.*

⁶ W S 1881 i S 1905, obok wymienionych już w przypisie 5 kwalifikatorów graficznych, stosowane są również nawiasy – [], () – oznaczające „wyraz rzadziej używany lub mniej właściwy”.

Wyjątkowym przykładem w tym podzespole jest szereg, w którym następuje jednocześnie: dołączenie na końcu ciągu nowego terminu oraz zastąpienie jednego z terminów przez jego synonim słowotwórczy: S 1881: *brak bólu*, *bezbolesność*, *nieczułość* – S 1905: *brak bólu*, *niebolesność*, *nieczułość*, ***obojętność***.

Drugi podzespół, liczący 119 szeregów, ma mniej synonimów w szeregu w S 1905 niż w S 1881. Zwykle liczba składników w szeregu zmniejsza się o jeden termin (65). Jest to najczęstsza zmiana w ciągach trójelementowych (52), np.

S 1881: *cholera azjatycka*, *cholera indyjska*, ***cholera epidemiczna***

S 1905: *cholera azyatycka*, *cholera indyjska*

S 1881: *zajęcze oko*, *niedomykalność powiek*, ***niedowieranie się powiek***

S 1905: *zajęcze oko* || *oko zajęcze*, *niedomykalność powiek*.

Zmiany te dotyczą również szeregów składających się z większej liczby składników, np. czteroelementowych (13), np. S 1881: *rażenie*, ***raz***, *apopleksja*, [*udar*] – S 1905: *rażenie*, *udar*, *apopleksja*.

Są też przykłady (68) zmniejszenia liczby składników w szeregu o więcej niż jeden termin, np. o 2 synonimy (39), np.

S 1881: *kiła*, ***choroba syfilityczna***, *przymiot*, ***syfilis***

S 1905: *kiła*, *przymiot*

S 1881: *pęknięcie*, *rozdarcie*, ***rozpuklina***, ***rozpęk***, *przepuklina*

S 1905: *pęknięcie*, *rozdarcie*, *przepuklina*

S 1881: *widzenie*, ***wejźrzenie***, ***pozór***, *przywidzenie*

S 1905: *widzenie*, *przywidzenie*

S 1881: *patol. żarłoczność*, ***wielożerstwo***, *obżarstwo*, ***obżeranie się***

S 1905: *żarłoczność*, *obżarstwo*.

Synonimy, które nie pojawiają się w ciągu w S 1905, to najczęściej takie, które w S 1881 znajdowały się:

a) w środku szeregu (29), np.

S 1881: *gorączka nieżytowa*, ***nieżyt gorączkowy***, [*gorączka kataralna*]

S 1905: *gorączka nieżytowa*, (*gorączka kataralna*)

S 1881: *krzywica*, ***choroba rachityczna***, *posp. choroba angielska*

S 1905: *krzywica*, (*choroba angielska*)

S 1881: *tyfus*, ***durzyca***, [*dur*]

S 1905: *tyfus*, *dur*

S 1881: *widzenie*, ***wejźrzenie***, ***pozór***, *przywidzenie*

S 1905: *widzenie*, *przywidzenie*,

b) na ostatniej pozycji w ciągu, czyli pozycji terminu najmniej polecanego przez autorów słowników (42), np.

S 1881: *ból lędźwiowy, postrzał, wąsat*

S 1905: *ból lędźwiowy, postrzał*

S 1881: *chrypka, ochrypłość głosu, ochrypłość*

S 1905: *chrypka, ochrypłość głosu*

S 1881: *czopek ropny, czopek w czyraku, stożek ropny*

S 1905: *czopek ropny, czopek w czyraku*

S 1881: *wyobrażenie poniewolne, wyobrażenie niedostępne, myśl opętująca, opętanie myślami*

S 1905: *wyobrażenie poniewolne, wyobrażenie niedostępne, myśl opętująca*

S 1881: *wygłodzenie, zamorzenie, wymorzenie, przemorzenie*

S 1905: *wygłodzenie, zamorzenie.*

Gdy eliminowanych jest więcej synonimów z szeregu, mogły one w S 1881 znajdować się na różnych pozycjach (33), np.

S 1881: *kiła, choroba syfilityczna, przymiot, syfilis*

S 1905: *kiła, przymiot*

S 1881: *patol. żarłoczność, wielożerstwo, obżarstwo, obżeranie się*

S 1905: *żarłoczność, obżarstwo.*

Równocześnie ze zmniejszaniem liczby terminów w ciągu dokonują się też inne zmiany, np.

a) przedstawienie synonimów w szeregu, czyli zmiana rangi terminów (12), np.

S 1881: *pląsawica, pląsy, taniec św. Wita, taniec św. Gwidona, pląsanie*

S 1905: *pląsawica, taniec św. Gwidona, taniec św. Wita*

S 1881: *wysypki kiłowe, wysypki syfilityczne, wysypki przymiotowe, osutki kiłowe, osutki syfilityczne, osutki przymiotowe*

S 1905: *wysypki kiłowe, osutki kiłowe, wysypki przymiotowe, osutki przymiotowe,*

b) pojawienie się w S 1905 nowych terminów na miejscu niektórych terminów z szeregu w S 1881 (17), np.

S 1881: *garb z przodu, garb przodkowy, skrzywienie stosu pacierzowego naprząd*

S 1905: *garb z przodu, skrzywienie kręgosłupa ku przodowi*

S 1881: *modzel, stwardnienie, zgrubienie przyskrórka*

S 1905: *modzel, zgrubienie naskórka*

S 1881: *zatrzymanie, zawściąganie, zadzierzenie*

S 1905: *zatrzymanie, zastój,*

c) pojawienie się, usunięcie lub zmiana kwalifikatorów przy niektórych terminach (7), np.

S 1881: *krzywica, choroba rachityczna, posp. choroba angielska*

S 1905: *krzywica, (choroba angielska)*

S 1881: *rażenie, raz, apopleksyja, [udar]*

S 1905: *rażenie, udar, apopleksya*

S 1881: *tyfus, durzyca, [dur]*

S 1905: *tyfus, dur.*

Trzeci podzespół to ciągi synonimiczne mające – przy zachowaniu tego samego *idealnego terminu* – tyle samo synonimów w szeregu w S 1881 i S 1905 (76). Zmiany jakościowe objęły tu pozostałe terminy w ciągu. Zwykle dotyczy to jednego terminu (74), najczęściej ostatniego z szeregu w S 1881. Zostaje on w S 1905 zastąpiony innym terminem:

a) różnordzennym, np.

S 1881: *skamienienie, skamieniałość*

S 1905: *skamienienie, zwapnienie*

S 1881: *szpara w czaszce ze strony przeciwnej urazowi, szczelina w czaszce ze strony przeciwnej urazowi, przeciwszpara*

S 1905: *szpara w czaszce ze strony przeciwnej urazowi, szczelina w czaszce ze strony przeciwnej urazowi, szczelina z odbicia*

S 1881: *żabka, (obrzemie pod językiem)*

S 1905: *żabka, (torbiel podjęzykowa),*

dotatkowo w terminach dwuwyrazowych następuje jeszcze wymiana jednego ze składników, np.

S 1881: *rozszerzenie oskrzel, rozstrzeń oskrzel*

S 1905: *rozszerzenie oskrzel, rozdęcie oskrzel*

S 1881: *stłuszczenie, przeobrażenie tłuszczowe*

S 1905: *stłuszczenie, zwyrodnienie tłuszczowe*

S 1881: *usposobienie pospólne, usposobienie epidemiczne*

S 1905: *usposobienie pospólne, usposobienie nagminne,*

b) współnordzennym, zwykle synonimem słowotwórczym, np.

S 1881: *choroba bardzo ostra*, ***choroba przyostra***

S 1905: *choroba bardzo ostra*, ***choroba przeostra***

S 1881: *wrzód gnilny*, ***wrzód zgorzelowy***

S 1905: *wrzód gnilny*, ***wrzód zgorzelinowy***

S 1881: *wyrośl*, ***narost***

S 1905: *wyrośl*, ***narosł***,

czasem towarzyszy temu zmiana kwalifikatorów, np.

S 1881: *kamień*, warsz. ***kamiączka***

S 1905: *kamień*, ***kamica***.

Szczególnym przypadkiem synonimii słowotwórczej jest:

– skrócenie (kompresja) terminu, np.

S 1881: *udręczenie*, ***ciężkość na piersiach***

S 1905: *udręczenie*, ***ciężkość***,

– „odwrócenie (budowy) terminów”⁷, np.

S 1881: *głos chrapliwy*, ***mowa utrudniona***

S 1905: *głos chrapliwy*, ***utrudnienie mowy***

S 1881: *osłabienie pamięci*, ***pamięć przytępiona***

S 1905: *osłabienie pamięci*, ***przytępienie pamięci***.

Drugi zespół to 78 (z 383) szeregów synonimicznych, które w S 1881 i S 1905 różnią się zarówno tzw. *idealnym terminem*, jak i dalszym składem ciągu.

Więcej synonimów w szeregu w S 1905	Mniej synonimów w szeregu w S 1905	Tyle samo synonimów w szeregu w S 1881 i S 1905	Razem
4	34	40	78

Pierwszy typ różnic między szeregami w S 1881 i S 1905 polega na różnicy w liczbie synonimów. W porównaniu z S 1881 w ciągu w S 1905 jest:

⁷ Tzn. pod względem budowy terminy dwuelementowe stanowią swoje „odwrócenie”: wyraz, który był podstawą, staje się określeniem i odwrotnie (Nawacka, 1978); towarzyszy temu zmiana części mowy, niekoniecznie w przypadku obu członów zestawienia.

- a) więcej synonimów – umieszczonych w różnych miejscach w szeregu – (4).
Najczęściej jest to więcej o 1 synonim (3), jak w pierwszym przykładzie, tylko raz szereg (jak w drugim przykładzie) zwiększa się o 2 synonimy:
S 1881: *tworzenie się tkanek podobnych do prawidłowych, wytwór podobny, wytwór jednorodny*
S 1905: *wytwór podobny, wytwór jednorodny, homeoplazja, tworzenie się tkanek podobnych do prawidłowych*
S 1881: *zbytnie płynienie mleka, mlekotok, cieczenie pokarmu*
S 1905: *mlekotok, nadmierne cieczenie mleka, nadmierne cieczenie pokarmu, nadmierne płynienie mleka, nadmierne płynienie pokarmu,*
- b) mniej – od jednego do kilku – synonimów w szeregu (34), np.
– o jeden synonim (15), np.
S 1881: *ból nerwowy żołądka, nerwoból żołądka, rwa żołądkowa*
S 1905: *nerwoból żołądka, rwa żołądkowa*
S 1881: *zawał krwawy, zawał krwotoczny, zawał wybroczynowy*
S 1905: *zawał krwotoczny, zawał wybroczynowy,*
– o 2 synonimy (10), np.
S 1881: *plwociny wyrobione, plwociny wytrawne, warsz. plwociny zbite, plwociny grudkowate*
S 1905: *plwociny zbite, plwociny grudkowate,*
– o 4 synonimy (3), np.
S 1881: *oblęd chwilowy, oblęd przelotny, oblęd przemijający, szaleństwo chwilowe, szaleństwo przelotne, szaleństwo przemijające*
S 1905: *oblęd przemijający, oblęd przelotny,*
- c) tyle samo synonimów (40), np.
S 1881: *dni między przesilnemi dniami znajdujące się, dni pośrednie*
S 1905: *dni pośrednie, dni między przesilnymi dniami znajdujące się*
S 1881: *porażenie niezupełne, warsz. niedowład*
S 1905: *niedowład, porażenie niezupełne*
S 1881: *szmer podobny do skrobania, skrobanie, chrobot, chrobotanie*
S 1905: *skrobanie, szmer podobny do skrobania, chrobot, chrobotanie.*

Ważnym typem zmian w tym zespole są te dotyczące *idealnego terminu*⁸. Zwracają uwagę przykłady, w których *idealnym terminem* w S 1905 zostaje synonim w S 1881 najmniej polecany, czyli znajdujący na ostatnim miejscu w szeregu (36). Sytuacja taka powtarza się w szeregach zarówno dwuelementowych, jak i liczniejszych, np.

S 1881: *gorączka potna*, ***potnica***

S 1905: ***potnica***, *gorączka potna*

S 1881: *ospa złagodzona*, ***ospianka***

S 1905: ***ospianka***, *ospa złagodzona*

S 1881: *rybiałuska*, ***rybia skóra***

S 1905: ***rybia skóra***, *rybia łuska*

S 1881: *choroba Addisona*, *cisawka*, ***cisawica***

S 1905: ***cisawica***, *choroba Addisona*

S 1881: *epilepsyja*, *choroba św. Walentego*, *wielka choroba*, † ***padaczka***

S 1905: ***padaczka***, *epilepsyja*

S 1881: *obalenie*, *zburzenie*, *zepsowanie*, ***zniszczenie***

S 1905: ***zniszczenie***, *rozpad*.

Idealnym terminem w S 1905 zostaje też synonim, który pojawił się w szeregu w S 1881 na miejscu innym niż ostatnie (42), np.

S 1881: *guz nabrzmiewający*, *guz wzwodny*, ***guz naprężny***, *guz pęczniejący*

S 1905: ***guz naprężny***, *naczyniak jamisty*

S 1881: *nerwoból kulszowy*, ***rwa kulszowa***, † *scyjatyka*

S 1905: ***rwa kulszowa***, *nerwoból kulszowy*; † *scyjatyka*

S 1881: *obłąd chwilowy*, *obłąd przelotny*, ***obłąd przemijający***, *szaleństwo chwilowe*, *szaleństwo przelotne*, *szaleństwo przemijające*

S 1905: ***obłąd przemijający***, *obłąd przelotny*

S 1881: *obłąd cząstkowy*, ***obłąd częściowy***, *jednobłąd*, *obłąkanie częściowe*, *pomieszanie częściowe*

S 1905: ***obłąd częściowy***, *obłąkanie częściowe*, *pomieszanie częściowe*

S 1881: *rana*, ***rozcięcie***, *rozdzielenie*, *rozerwanie*

S 1905: ***rozcięcie***, *rozdzielenie*, *rozerwanie*, *rana*.

W części (29) szeregów należących do tego zespołu 78 przykładów dokonują się tylko takie zmiany ilościowe i (jakościowe) w zakresie *idealnych terminów*,

⁸ Było to już przedmiotem szczegółowej analizy w: Jankowiak, 2018.

czyli liczba składników w ciągach (dotyczy to terminów w różnych miejscach szeregu) może się:

a) zwiększyć, np.

S 1881: *tworzenie się tkanek podobnych do prawidłowych, wytwór podobny, wytwór jednorodny*

S 1905: *wytwór podobny, wytwór jednorodny, **homeoplazya**, tworzenie się tkanek podobnych do prawidłowych,*

b) zmniejszyć (24), np.

S 1881: **ból nerwowy żołądka**, *nerwoból żołądka, rwa żołądkowa*

S 1905: *nerwoból żołądka, rwa żołądkowa*

S 1881: **obłąd chwilowy**, *obłąd przelotny, obłąd przemijający, szaleństwo chwilowe, szaleństwo przelotne, szaleństwo przemijające*

S 1905: *obłąd przemijający, obłąd przelotny,*

czasem towarzyszy temu zmiana w kwalifikatorach (3), np.

S 1881: *epilepsyja, **choroba św. Walentego, wielka choroba**, † *padaczka**

S 1905: *padaczka, epilepsyja,*

c) lub pozostać taka sama w szeregach z obu słowników medycznych, np.

S 1881: *gorączka urażna, gorączka przyranna*

S 1905: *gorączka przyranna, gorączka urażna.*

W drugiej grupie przykładów (49) tego zespołu zarówno zmianom ilościowym (a więc zwiększeniu lub zmniejszeniu liczby terminów w S 1905), jak i pozostawieniu niezmienionej liczby terminów w szeregu oraz zmianom na miejscu *idealnego terminu* towarzyszy wymiana terminów. W ten sposób okazuje się, że chociaż ciągi różnią się określoną liczbą składników, to w rzeczywistości w szeregu pojawia się więcej (w różnej liczbie) nowych terminów. Dotyczy to zarówno szeregów liczniejszych w S 1905 niż w S 1881, np.

S 1881: **zbytne płynienie mleka**, *mlekotok, cieczenie pokarmu*

S 1905: *mlekotok, nadmierne cieczenie mleka, nadmierne cieczenie pokarmu, nadmierne płynienie mleka, nadmierne płynienie pokarmu,*

jak i szeregów mniej licznych w S 1905 w porównaniu z S 1881, np.

S 1881: **guz nabrzmiewający, guz wzwodny, guz naprężny, guz pęczniejący**

S 1905: *guz naprężny, **naczyniak jamisty***

S 1881: psych. **obląd wielkodumny**, **obląd pyszałkowy**, **obląd przechwalczy**, **obląd wielkości**

S 1905: **urojenie wielkości**, **obląd wielkości**.

W ciągach, które mają tyle samo synonimów w obu leksykonach (40), również zachodzą inne zmiany:

a) wspomniane już zmiany w zakresie *idealnych terminów* powodują zwykle zmiany w szyku terminów w szeregu w S 1905 (21), np.

S 1881: *ból nerwowy*, *nerwoból*, *rwa*

S 1905: *rwa*, *ból nerwowy*, *nerwoból*

S 1881: *ospa złagodzona*, *ospianka*

S 1905: *ospianka*, *ospa złagodzona*

S 1881: *szmer podobny do skrobania*, *skrobanie*, *chrobot*, *chrobotanie*

S 1905: *skrobanie*, *szmer podobny do skrobania*, *chrobot*, *chrobotanie*,

towarzyszy im czasem utrata kwalifikatora przy jednym z terminów w S 1905 (6), np.

S 1881: *porażenie niepełne*, **warsz.** *niedowład*

S 1905: *niedowład*, *porażenie niepełne*

S 1881: *ujście cewki moczowej na spodzie prącia*, **spodziectwo*

S 1905: *spodziectwo*, *ujście cewki moczowej na spodzie prącia*,

b) wymiana terminów (15), np.

S 1881: **choroba właściwa**, *choroba szczególna*

S 1905: *choroba szczególna*, **choroba odrębna**

S 1881: **tworzenie się tkanin odmiennych**, *wytwór obcy*, *wytwór różnorodny*

S 1905: *wytwór obcy*, *wytwór różnorodny*, **heteroplazya**

S 1881: **zapalenie płuc ociekowe**, *zapalenie płuc opustowe*

S 1905: *zapalenie płuc opustowe*, **zapalenie płuc opadowe**.

Trzeci zespół, liczący 76 (z 383) przykładów, to grupa szeregów, która uległa największym przekształceniom. Przy obcojęzycznym haśle zachował się ciąg polskich synonimów, ale i skład, i liczba terminów – w różnym stopniu – zmieniły się.

Więcej synonimów w szeregu w S 1905	Mniej synonimów w szeregu w S 1905	Tyle samo synonimów w szeregu w S 1905	Razem
13	24	39	76

O jeden synonim więcej (w porównaniu z S 1881) pojawił się w 13 szeregach w S 1905, np.

S 1881: *chir. grzyb, narost grzybowaty*

S 1905: *pat. guz, nowotwór, narośl grzybowata*

S 1881: *pochwycenie, porwanie*

S 1905: *napad, pochwycenie, porwanie*

S 1881: *tasiemiec wieńcogłowy, tasiemiec kilkocząłki*

S 1905: *tasiemiec bąblowcowy, († tasiemiec wieńcogłowy, tasiemiec kilkocząłki).*

Szereg o jeden synonim krótszy wystąpił w 24 przypadkach, np.

S 1881: *pora wylęgania, pora ukrycia, pora tajenia się jadu*

S 1905: *okres wylęgania się, (okres ukrycia się zarazka)*

S 1881: *porażenie ogólne, porażenie postępowe, warsz. bezwład ogólny, bezwład postępowy*

S 1905: *porażenie ogólne postępowe, porażenie ogólne postępujące, zniechęcenie porażne*

S 1881: *zapalenie ust wrzodziejące, zgorzelina ust, dzięgna*

S 1905: *wrzodzenie ust, dzięgna.*

Tyle samo składników w szeregach obu leksykonów to 39 przykładów, np.

S 1881: *mokwienie szczawianem wapniowym, wydzielanie moczem szczawianu wapniowego*

S 1905: *moczenie szczawianem wapniowym, wydzielanie z moczem szczawianu wapniowego*

S 1881: *niedostateczność, niestałość, zmienność*

S 1905: *niestateczność, niestałość, zmienność*

S 1881: *zakażenie amonowe, skaza amonowa*

S 1905: *zatrucie amonowe, skaza amonowa.*

Zmiany o charakterze jakościowym w analizowanych 76 przykładach dotyczą przede wszystkim zmian na miejscu *idealnego terminu*. W S 1905 jest nim termin nowy, tzn. nieobecny w szeregu w S 1881, np.

S 1881: *czarna krosta, żydówka*

S 1905: **wąglik**, (czarna krosta)

S 1881: *kopytonóg, tylostopie*

S 1905: **stopa końska**, stopa kopytowata, kopytonóg

S 1881: *nieforemność, potworność, ogrom*

S 1905: **olbrzymiść**, nieforemność, potworność, niekształtność.

Nowy *idealny termin* w S 1905 jest bardzo często synonimem słotwórków jakiegoś terminu bądź terminów z szeregu w S 1881:

S 1881: **drżenie głosowe**, *drganie głosu*

S 1905: **drżenie głosu**, *drganie głosu*

S 1881: **niedoskurcz**, *niedostateczne kurczenie się serca*

S 1905: **niedokurczenie**, *niedostateczne kurczenie się serca*

S 1881: **pęknięcie śródkrocza**, *rozdarcie śródkrocza*

S 1905: **pęknięcie krocza**, *rozdarcie krocza*.

Szczególnymi przypadkami synonimów słotwórkowych są tu:

a) skróty terminu z szeregu w S 1881:

S 1881: **ciężkość z udręczeniem**, **ciężkość z tęsknotą**, *niepokój*

S 1905: **ciężkość**, *niepokój*

S 1881: *język obłożony*, **namuł języka**, *obłoga języka*

S 1905: **namuł**, *obłożenie języka*

S 1881: **ścieśnienie przewodu nosowego**, *właściwie zwężenie przewodu nosowego*

S 1905: **ścieśnienie**, *zwężenie*,

b) rozszerzenia terminu z szeregu w S 1881:

S 1881: **porażenie ogólne**, *porażenie postępowe*, *warsz. bezwład ogólny*, *bezwład postępowy*

S 1905: **porażenie ogólne postępowe**, *porażenie ogólne postępujące*, *zniedołężnienie porażne*

S 1881: **złudzenie**, *omamy zmysłowe*

S 1905: **złudzenie zmysłów**, *omam zmysłowy*.

Zmianie *idealnego terminu* towarzyszą niekiedy zmiany w liczbie składników w szeregu. Rzadko są to wyłączone zmiany w tych ciągach i dotyczą tylko tych, w których w S 1905 dodano synonim (5), np.

S 1881: **durówka**, **gorączka durowata**

S 1905: *durzyca*, **durówka**, **gorączka durowata**

S 1881: **niewytrzymałość**, **niecierpliwość**

S 1905: *nieznoszenie*, **niecierpliwość**, **niewytrzymałość**

S 1881: **pochwycenie**, **porwanie**

S 1905: *napad*, **pochwycenie**, **porwanie**,

towarzyszą temu zmiany kwalifikatorów:

S 1881: ***tasiemiec wieńcogłowy, tasiemiec kilkoczłonki***

S 1905: *tasiemiec bąblowcowy, († tasiemiec wieńcogłowy, tasiemiec kilkoczłonki)*

S 1881: ***trądzik rzęsowy, Pospolicie wadę tę zowią kaprawemi oczami***

S 1905: *trądzik rzęsny, (trądzik rzęsowy), posp. kaprawe oczy.*

Częściej (42) obok zmian w zakresie *idealnego terminu* w liczbie składników (więcej, mniej, tyle samo) pojawiają się inne przekształcenia, które polegają na wymianie terminów – usuwaniu synonimów z ciągu z S 1881 i wprowadzaniu nowych:

a) szeregi z większą liczbą synonimów (5), np.

S 1881: ***kopytonóg, tylostopie***

S 1905: *stopa końska, stopa kopytowata, kopytonóg*

S 1881: ***nieforemność, potworność, ogrom***

S 1905: *olbrzymiość, nieforemność, potworność, niekształtność,*

b) szeregi z mniejszą liczbą synonimów (11), np.

S 1881: ***ciężkość z udręczeniem, ciężkość z tęsknotą, niepokój***

S 1905: *ciężkość, niepokój*

S 1881: ***podrywanie, podskakiwanie, drganie ściągaczów, podrywki***

S 1905: *podrywanie się, podskakiwanie, podrygiwanie ściągien,*

c) szeregi mające tyle samo synonimów (26), np.

S 1881: ***niedostateczność, niestałość, zmienność***

S 1905: *niestateczność, niestałość, zmienność*

S 1881: ***porażenie niezupełne***, warsz. odrętwienie

S 1905: *niedowład, porażenie niezupełne*

S 1881: ***wiercenie kołujące, zataczanie oczyma***

S 1905: *drżenie kołujące gałek ocznych, zataczanie oczyma,*

towarzyszy temu czasem zmiana kwalifikatora (5), np.

S 1881: ***karłactwo, † matolectwo***

S 1905: *kretynizm, matolectwo*

S 1881: ***otrucie srebrowe, *srebrzyca***

S 1905: *złogi srebra w tkankach, srebrzyca.*

Niemalą grupę (29) stanowią tu przykłady, w których żaden z terminów w ciągu z S 1881 nie powtarza się w szeregu z S 1905. Dotyczy to zarówno ciągów, które zwiększyły (3) lub zmniejszyły (13) liczbę terminów w szeregu, jak i ciągów, które mają taką samą liczbę składników w szeregu w obu słownikach (13):

a) ciągi z większą liczbą terminów (3), np.

S 1881: *chir. grzyb, narost grzybowaty*

S 1905: *pat. guz, nowotwór, narośl grzybowata,*

b) ciągi z mniejszą liczbą terminów (13), np.

S 1881: *język obłożony, namuł języka, obłoga języka*

S 1905: *namuł, obłożenie języka*

S 1881: *pora wylęgania, pora ukrycia, pora tajenia się jadu*

S 1905: *okres wylęgania się, (okres ukrycia się zarazka)*

S 1881: *porażenie ogólne, porażenie postępowe, warsz. bezwład ogólny, bezwład postępowy*

S 1905: *porażenie ogólne postępowe, porażenie ogólne postępujące, zniezdolężnienie porażne,*

c) ciągi mające tyle samo synonimów (13), np.

S 1881: *krwiak pochwy, guz krwawy pochwy*

S 1905: *krwiak sromu, guz krwawy sromu*

S 1881: *pęknięcie śródkrocza, rozdarcie śródkrocza*

S 1905: *pęknięcie krocza, rozdarcie krocza*

S 1881: *skrzep pierwotny, skrzep miejscowy*

S 1905: *skrzeplina pierwotna, skrzeplina miejscowa.*

3. Podsumowanie. Powstaniu *Słownika terminologii lekarskiej polskiej* z 1881 i *Słownika lekarskiego polskiego* z 1905 roku przyświecał ten sam cel: przygotowanie polskiej terminologii medycznej na moment, kiedy Polska odzyska niepodległość. W związku z sytuacją ziem polskich pod zaborami ta perspektywa była na tyle odległa, że prace nad gromadzeniem i porządkowaniem polskiej terminologii medycznej mogły przebiegać bez większego pośpiechu, co dawało gwarancję staranności i dokładności tych prac. Jednocześnie powstały warunki niemal laboratoryjne do wypracowania koncepcji polskiej terminologii medycznej, uwzględniającej wielowiekową tradycję nazewniczą, także poszczególnych ośrodków naukowych z różnych zaborów. Jednak nawet w tak komfortowych

dla twórców każdej terminologii narodowej okolicznościach nie ustrzeżono się synonimii, jak dowodzą tego oba wyżej wymienione słowniki.

Pomiędzy ukazaniem się S 1881 i S 1905 (24 lata) nastąpiły zmiany w polskiej terminologii medycznej związane z jej uzupełnianiem (wynikającym z poszerzania wiedzy medycznej) i udoskonalaniem. W tym czasie również synonimia podlegała przekształceniom, które jednak nie doprowadziły do jej eliminacji lub choćby znacznego ograniczenia. Synonimia na przełomie XIX i XX w. nie została usunięta z polskiej terminologii medycznej, lecz podlegała zmianom zarówno ilościowym, jak i jakościowym. Z przeprowadzonej analizy wynika, że zmiany jakościowe objęły większą liczbę szeregów synonimicznych (309) niż zmiany ilościowe (214).

Zmiany ilościowe:

1. Z analizy tych zmian wynika, że w ciągu 24 lat synonimia została ograniczona w bardzo małym stopniu. Dane liczbowe potwierdzają jej znaczną trwałość (703 zachowane szeregi synonimiczne; 74,8%) i stabilność (320 ciągów o niezminionej liczbie terminów i niezmiennym składzie synonimów; 45,5%).

2. Z 703 szeregów notowanych w S 1905: 320 nie uległo żadnym zmianom (ilościowym czy jakościowym); 214 ciągów zmieniło liczbę terminów w ciągu, z czego w przypadku 74 szeregów jest to jedyna zmiana, a w odniesieniu do 140 ciągów zmianom ilościowym towarzyszą zmiany jakościowe.

3. Łącznie na 703 szeregi 67,8% (475) w S 1881 i S 1905 ma taką samą liczbę terminów w ciągu. Dodatkowo ponad połowa z nich, tzn. 320 (67,6%), ma niezmienny skład i kolejność synonimów.

4. Czyli zaledwie 32,4% (228 ciągów) szeregów uległo pewnym zmianom liczbowym, które polegały: a) w większości (177) na zmniejszeniu liczby synonimów w szeregach (najczęściej o jeden synonim), b) znacznie rzadziej na zwiększeniu synonimii, co dotyczy 51 ciągów (7,1%), które w S 1905 zyskały dodatkowy synonim (o różnej randze).

Zmiany jakościowe:

5. Analiza składu szeregów synonimicznych w S 1881 i S 1905 pokazała, że znaczną trwałość synonimii umacniają zmiany jakościowe, obejmujące większą liczbę przykładów (309) niż zmiany ilościowe (214). Zmiany jakościowe

nie tylko nie eliminują synonimii, lecz wręcz ją potęgują. Są więc z punktu widzenia oceny systemu terminologicznego bardzo niekorzystne, zwłaszcza że obejmują również szeregi, które albo liczbowo zmniejszają liczbę terminów, albo zachowują tę samą liczbę terminów w obu słownikach.

6. Pierwszy typ zmian jakościowych polega na wymianie terminu najwyżej ocenianego przez autorów obu słowników, czyli tzw. *idealnego terminu*. Skala tego zjawiska to 22,3%, czyli dotyczy ono 157 szeregów, szczególnie ciągów, które nie zmieniły liczby terminów (79). W rzeczywistości w przypadku 76 szeregów na miejscu *idealnego terminu* w S 1905 pojawił się nowy termin, czyli taki, który nie występował w ciągu synonimicznym w S 1881. Również szeregi, które zmniejszały liczbę terminów (58), podległy tej zmianie. Najrzadziej uległy jej ciągi, które zwiększyły liczbę synonimów (17).

7. Drugi rodzaj zmian to przetasowania terminów w szeregu, co oznacza zmianę ich rangi. Jest to jednak proces na dużo mniejszą skalę.

8. Trzeci typ zmian (111 przykładów, czyli 15,8%), chyba najtrudniejszy do wykrycia, to – przy pozornej eliminacji synonimii (28) lub pozornym zachowywaniu jej na tym samym poziomie (77) – potęgowanie jej przez dodawanie w S 1905 nowych terminów na miejsce wyeliminowanych z szeregu z S 1881. Najłatwiej ten proces zauważyć w przypadku ciągów, w których w S 1905 (w porównaniu z S 1881) zwiększono liczbę synonimów. Liczba jednak takich przykładów jest mała (6).

9. W przypadku 29 (4,1%) haseł obcojęzycznych obecnych w S 1881 i S 1905 nastąpiła całkowita wymiana polskich terminów, niezależnie od tego, czy mamy do czynienia w S 1905 z „liczbowym” powiększeniem (3), zmniejszeniem (13) szeregu czy zachowaniem liczby składników (13).

Powyższa analiza pokazała, że na trwałość (i w gruncie rzeczy – stabilność) synonimii w polskiej terminologii medycznej na przełomie XIX i XX w. wpłynęły niewielkie zmiany ilościowe, częściowo decydujące o jej eliminacji (177), oraz poważniejsze zmiany jakościowe, trudniejsze do wychwycenia i wpływające na zmianę rangi terminów w szeregu oraz – przy pozornej stabilizacji skali synonimii tego okresu i pozornej eliminacji – w rzeczywistości potęgujące ją, co dotyczy 44% (309) szeregów.

Zastosowane skróty

S 1881 – Janikowski, Oettinger, & Kremer, 1881

S 1905 – Browicz, Ciechanowski, Domański, & Kryński, 1905

Bibliografia

- Browicz, T., Ciechanowski, S., Domański, S., & Kryński, L. (1905). *Słownik lekarski polski* [S 1905]. Kraków: Towarzystwo Lekarskie Krakowskie, Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Dauksza-Krupińska, M. (1988). Terminologia oceanograficzna akwenów morskich w języku rosyjskim i polskim. W S. Kochman (Red.), *II Spotkania Językoznawcze: W kręgu semazjologii, leksykologii i terminologii, Opole-Szczedrzyk 12–13 IX 1986* (ss. 93–96). Opole: WSP.
- Janikowski, S., Oettinger, J., & Kremer, A. (1881). *Słownik terminologii lekarskiej polskiej* [S 1881]. Kraków: Towarzystwo Lekarskie Krakowskie.
- Jankowiak, L. A. (2011). Synonimia w polskiej terminologii medycznej przełomu XIX i XX wieku: Rekonstruksans. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, 46, 17–41. <https://doi.org/10.11649/sfps.2011.002>
- Jankowiak, L. A. (2015a). Budowa synonimów głównych w polskiej terminologii medycznej drugiej połowy XIX wieku. *Studia Językoznawcze: Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny*, 14, 367–390. <https://doi.org/10.18276/sj.2015.14-23>
- Jankowiak, L. A. (2015b). Koncepcja *idealnego terminu* w świetle *Słownika terminologii lekarskiej polskiej z 1881 roku*. *Poznańskie Studia Polonistyczne: Seria Językoznawcza*, 22(1), 81–89. <https://doi.org/10.14746/pspsj.2015.22.1.5>
- Jankowiak, L. A. (2015c). *Synonimia w polskiej terminologii medycznej drugiej połowy XIX wieku (na podstawie Słownika terminologii lekarskiej polskiej z 1881 roku)*. Warszawa: Instytut Sławiastyki Polskiej Akademii Nauk (SOW).
- Jankowiak, L. A. (2018). Trwałość *idealnego terminu* na przykładzie polskiej terminologii medycznej przełomu XIX i XX wieku. W E. Woźniak & A. Lenartowicz-Zagrodna (Red.), *Filologia jako porządkowanie chaosu: Studia nad językiem i tekstem* (ss. 89–102). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Łachut, C. (1982). Synonimia w języku zawodowym. *Poradnik Językowy*, 1982(3), 152–161.
- Musiołek-Choiński, K. (1987). Terminy medyczne a zasady tworzenia terminów naukowych. *Rozprawy Komisji Językowej Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego*, 15, 113–131.
- Nawacka, J. (1978). O synonimach typu *fundament ławowy* || *ława fundamentowa*. *Poradnik Językowy*, 1978(4), 160–164.
- Ostaszewska, D. (1996). Wariantywność oznaczeń jako wskaźnik wczesnego stadium kształtowania się polskiej terminologii botanicznej. *Studia historycznojęzykowe: Prace Językoznawcze*, 24, 71–78.
- Starzec, A. (1984). *Rozwój polskiej terminologii motoryzacyjnej (od początku do 1945 roku)*. Opole: WSP.

Steczko, I. (2002). *Mietnica, kaduk, boża kaźń*, czyli o nazwach epilepsji w polszczyźnie XV i XVI w. *Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis: Studia Linguistica*, 1, 387–401.

Steczko, I. (2016). *Przymiot albo dworska niemoc* i jej synonimiczne miana w polszczyźnie XV i XVI wieku. W K. Polek & Ł. T. Sroka (Red.), *Epidemie w dziejach Europy: Konsekwencje społeczne, gospodarcze i kulturowe* (ss. 156–168). Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego.

Persistence of Synonymy in Polish Medical Terminology at the Turn of the Nineteenth and Twentieth Centuries

Summary

This article presents the results of an analysis of 940 synonymic strings excerpted from two translated medical dictionaries: *Słownik terminologii lekarskiej polskiej* [A Dictionary of Polish Medical Terminology], published in 1881, and *Słownik lekarski polski* [A Polish Medical Dictionary], published in 1905. The analysis of quantitative and qualitative changes in those strings indicates a significant persistence (703 preserved strings) and stability of synonymy (320 strings with the same number of terms and the same composition of synonyms).

Trwałość synonimii w polskiej terminologii medycznej przełomu XIX i XX wieku

Streszczenie

Artykuł przedstawia wyniki analizy 940 ciągów synonimicznych wyekscerpowanych ze *Słownika terminologii lekarskiej polskiej*, wydanego w 1881 roku, i *Słownika lekarskiego polskiego*, wydanego w 1905 roku; obydwie słowniki to leksykony przekładowe. Analiza ilościowych i jakościowych zmian tych

ciągów wykazała znaczną trwałość i stabilność synonimii (703 zachowane ciągi, 320 ciągów o niezmienionej liczbie terminów i niezmienionym składzie synonimów).

Keywords: nineteenth-century vocabulary; Polish medical terminology; synonyms

Słowa kluczowe: słownictwo XIX w.; polska terminologia medyczna; synonimy

Lucyna A. Jankowiak, Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences, Warsaw

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1045-9539>

Correspondence: l.a.jankowiak@wp.pl

The preparation of this article was financed within the statutory activity of the Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences.

Competing interests: The author declares that she has no competing interests.